

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشگاه تربیت مدرس  
دانشکده علوم انسانی

بررسی عوالم وجودی انسان از منظر قرآن کریم

نگارش

عوض تقی پور

استاد راهنما: دکتر سید محسن میرباقری

استاد مشاور: خانم زهرا کاشانیها

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته علوم قرآن و حدیث

دی ۱۳۹۲



## تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب عوض تقی پور متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آن‌ها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و ماخذ ذکر گردیده است. این پایان‌نامه / رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد. کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء

## تشکر و قدردانی

از زحمات و تلاش‌های تمام دوستان و اساتید علی‌الخصوص جناب آقای دکتر سید محسن میرباقری و خانم دکتر زهرا کاشانیها که با کمکها و مساعدت‌های بی‌دریغ و ارزنده خودشان، بنده را در تدوین و نگارش این پایان‌نامه یاری نمودند، کمال قدردانی و تشکر را داشته و از درگاه ایزد منان توفیق و عاقبت بخیری را برایشان آرزومندم.

## تقدیم

این اثر ناچیز و بضاعت مزجاه را تقدیم می‌کنم به ساحت  
قدس قرآن و هم چنین مادر عزیزم که حقا زحمات زیادی  
در تدوین این پایان نامه کشیده است.

## چکیده

قرآن کریم اقیانوسی بیکران و سرشار از علوم و معارف ناب بی حد و حصری است که همانند آن را نمی‌توان یافت. از جمله مباحثی که این کتاب الهی در لابلاي آیات خود به صراحت از آن سخن گفته بحث از انسان، عوالم وجودی و موت و حیات اوست، در این رابطه آیات بسیاری وجود دارد که ویژگی‌ها و حالات وجوی انسان را از آغاز تا انجام مورد بررسی قرار داده است. قرآن کریم چهار دوره‌ی وجودی را برای انسان در دو حالت «موت» و «حیات» مطرح می‌کند. از این رو سیر و حرکت انسان با حالت موت، از عالم ذر شروع و پس از گذر از حیات دنیوی و موت برزخی در دوره آخرت با محشور شدن وی خاتمه می‌یابد. البته اولیای الهی و مقتولان فی سبیل الله استثنا بوده و در برزخ نیز زنده هستند. انسان‌ها در عالم ذر پس از کسب معرفت الهی و بهره مندی از شعور و عقل و اختیار، و تعلق روح هر بدنی به آن، به خالقیت و ربوبیت خدای متعال پی برده‌اند. در این دوره خداوند از تک تک آنان عهد و میثاق گرفته تا حجت را بر آنان تمام کرده و راه‌های عذر و بهانه را بر آنان ببندد، سپس امانتی عظیم را که همان ولایت الهیه است، بر عهده آنان گذاشته است. با ورود انسان به عالم دنیا که از میان این دوران‌ها، مهم‌ترین دوره‌ی وجودی انسان است سعادت یا شقاوت ابدی وی به اختیار و انتخاب خود رقم می‌خورد. همزمان با فرا رسیدن مرگ آدمی و توفی نفوس آنان توسط ملائکه، انسان‌ها به استثنای اولیا و شهدای فی سبیل الله به حالت موت می‌روند و تا برپایی قیامت در آن عالم به سر برده و از لذایذ یا آلام آن بهره‌مند خواهند شد. نهایتاً با شروع قیامت، ابدان انسان‌ها به صورت رشد جنینی در دل خاک و روی همین زمین، بازسازی شده و پس از پیوستن به روح به سزای اعمال صالح و طالح خود خواهند رسید. از آیات قرآن کریم چنین بر می‌آید که افراد بشری پس از حساب و کتاب و طی مسیری، به سوی بهشت و جهنم که در خارج از زمین قرار دارد رانده خواهند شد. در این پژوهش هر یک از عوالم وجودی انسان با تکیه بر آیات قرآن کریم بصورت مجزا و جداگانه بررسی می‌شود.

**واژگان کلیدی:** عوالم وجودی، انسان، قرآن، ذر، دنیا، برزخ، آخرت

## فهرست

### فصل اول: کلیات

عنوان.....	صفحه.....
۱-۱ مقدمه.....	۲.....
۲-۱ عنوان.....	۲.....
۳-۱ بیان مسأله.....	۳.....
۴-۱ سؤالات تحقیق.....	۳.....
۵-۱ اهداف تحقیق.....	۴.....
۶-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق.....	۴.....
۷-۱ پیشینه تحقیق.....	۵.....
۸-۱ روش تحقیق.....	۶.....
۹-۱ کاربرد نتایج تحقیق.....	۷.....
۱۰-۱ کلید واژه ها.....	۷.....
۱-۱۰-۱ ذر.....	۷.....

۷	..... ۲-۱۰-۱ دنیا
۷	..... ۳-۱۰-۱ برزخ
۸	..... ۴-۱۰-۱ آخرت
۸	..... ۵-۱۰-۱ انسان
۸	..... ۶-۱۰-۱ عوالم وجودی انسان
۸	..... ۷-۱۰-۱ قرآن

## فصل دوم: انسان، قبل از عالم دنیا

۱۰	..... ۱-۲ مقدمه
۱۳	..... ۲-۲ عالم ذر
۱۴	..... ۱-۲-۲ معنای ذر
۱۵	..... ۲-۲-۲ وجه تسمیه «عالم ذر»
۱۵	..... ۳-۲-۲ نظریه مفسران درباره «عالم ذر»
۱۸	..... ۴-۲-۲ «عالم ذر» در قرآن کریم
۱۸	..... ۱-۴-۲-۲ آیه ذر
۲۰	..... ۲-۴-۲-۲ آیه {هل أتى}
۱۹	..... ۳-۴-۲-۲ آیات یادآوری کننده میثاق
۲۰	..... ۵-۲-۲ علت فراموشی عالم ذر
۲۱	..... ۳-۲ عرضه امانت
۲۱	..... ۱-۳-۲ معنای عرضه



- ۲۱-۲-۳-۲ منظور از عرضه برآسمان‌ها و زمین و کوه‌ها.....
- ۲۲-۲-۳-۳ منظور از امانت.....
- ۲۴-۲-۳-۴ ظلوم و جهول بودن انسان.....
- ۲۴-۲-۳-۵ هدف از عرضه امانت.....
- ۲۵-۲-۳-۶ خلاصه بحث عرضه امانت.....
- ۲۶-۲-۴-۴ اخذ میثاق.....
- ۲۷-۲-۴-۱ هدف از اخذ میثاق.....
- ۲۸- نتیجه گیری.....

## فصل سوم: انسان در عالم دنیا

- ۳۰-۳-۱ مقدمه.....
- ۳۰-۳-۲ معنای لغوی دنیا.....
- ۳۱-۳-۳ دنیا در استعمالات قرآن کریم.....
- ۳۱-۳-۴ فلسفه آفرینش جهان از دیدگاه قرآن.....
- ۳۲-۳-۵ هدف از خلقت انسان.....
- ۳۵-۳-۶ کیفیت ورود انسان به دنیا.....
- ۳۷-۳-۷ مسأله اختیار انسان.....
- ۳۷-۳-۷-۱ دوران اول: اختیار انسان در قبل از زندگی دنیا.....
- ۳۸-۳-۷-۲ دوران دوم: اختیار انسان در حیات دنیوی.....
- ۳۸-۳-۷-۳ مبحث اول: تدارک زندگی دنیا برای آزمایش.....
- ۳۹-۳-۷-۱-۳ عوامل آزمایش در زندگی دنیا.....

- ۳۹.....۱-۱-۳-۷-۳ محدودیت نعمت‌ها و امکانات زندگی دنیا.....
- ۴۰.....۲-۱-۳-۷-۳ وجود ابتلائات.....
- ۴۰.....۱-۲-۱-۳-۷-۳ ابتلائات دنیا در گذران زندگی.....
- ۴۱.....۲-۲-۱-۳-۷-۳ ابتلائات در راه هدف.....
- ۴۲.....۴-۷-۳ مبحث دوم: خلقت انسان در دنیا متناسب با آزمایش.....
- ۴۲.....۱-۴-۷-۳ خلقت از نطفه امشاج.....
- ۴۳.....۱-۱-۴-۷-۳ ویژگی‌های مثبت انسان.....
- ۴۳.....۱-۱-۱-۴-۷-۳ فطرت توحیدی.....
- ۴۳.....۲-۱-۱-۴-۷-۳ آفرینش در «احسن تقویم».....
- ۴۳.....۳-۱-۱-۴-۷-۳ ظرفیت علمی.....
- ۴۳.....۴-۱-۱-۴-۷-۳ امانت‌دار الهی.....
- ۴۳.....۵-۱-۱-۴-۷-۳ دارای نفس لوامه و عدالت‌خواهی.....
- ۴۳.....۶-۱-۱-۴-۷-۳ دارای ظرفیت بسیار عظیم (کشش بسوی بی‌نهایت).....
- ۴۴.....۷-۱-۱-۴-۷-۳ علت آفرینش او عبودیت پروردگار است.....
- ۴۴.....۸-۱-۱-۴-۷-۳ توبه کننده (روحیه بازگشت از باطل).....
- ۴۴.....۹-۱-۱-۴-۷-۳ کرامت و تفضیل بر بسیاری از مخلوقات.....
- ۴۴.....۲-۱-۴-۷-۳ ویژگی‌های منفی انسان.....
- ۴۴.....۱-۲-۱-۴-۷-۳ ناسپاسی نسبت به پروردگار.....
- ۴۴.....۲-۲-۱-۴-۷-۳ حریص نسبت به دنیا.....
- ۴۴.....۳-۲-۱-۴-۷-۳ بخیل و چشم تنگ.....
- ۴۴.....۴-۲-۱-۴-۷-۳ عجول بودن.....

- ۴۴.....۳-۷-۴-۱-۲-۵ دچار وسوسه نفس.....
- ۴۵.....۳-۷-۴-۱-۲-۶ جدلی بودن.....
- ۴۵.....۳-۷-۴-۱-۲-۷ مخذ ول.....
- ۴۵.....۳-۷-۴-۱-۲-۸ طغیان و روحیه تجاوز.....
- ۴۵.....۳-۷-۴-۲-۱-۲ قراردادن ابزار و امکانات به خاطر آزمایش.....
- ۴۶.....۳-۷-۴-۳ هدایت الهی.....
- ۴۶.....۳-۸-۱-۲ ویژگی های دنیا.....
- ۴۶.....۳-۸-۱-۱ سرای آزمایش.....
- ۴۷.....۳-۸-۲ کالای اندک.....
- ۴۷.....۳-۸-۳ لهو و لعب.....
- ۴۸.....۳-۸-۴ فریبنده بودن.....
- ۴۹.....۳-۸-۵ تجارت خانه و مزرعه آخرت.....
- ۴۹.....۳-۸-۶ محل گذر و عبور.....
- ۵۰.....۳-۸-۷ سرای برخورداری محدود.....
- ۵۰.....۳-۸-۸ دنیای ممدوح و دنیای مذموم.....
- ۵۱.....نتیجه گیری.....

## فصل چهارم : انسان در عالم برزخ

- ۱-۴ مقدمه..... ۵۳
- ۲-۴ وجه تسمیه برزخ..... ۵۳
- ۳-۴ مفهوم شناسی برزخ..... ۵۴
- ۴-۴ موت..... ۵۴
- ۱-۴-۴ بقا در حالت موت..... ۶۲
- ۲-۴-۴ زیبایی و نازیبایی مرگ..... ۵۵
- ۳-۴-۴ حالات گوناگون انسان‌ها در لحظه مرگ..... ۵۵
- ۵-۴-۴ مرگ؛ لحظه یقین..... ۵۶
- ۶-۴-۴ توفی نفس یا قبض روح..... ۵۷
- ۱۱-۶-۴-۴ آیه توفی نفوس..... ۵۷
- ۲-۶-۴-۴ آیه گم شدن انسان در زمین..... ۵۹
- ۷-۴-۴ فرشتگان هنگام مرگ..... ۶۰
- ۸-۴-۴ درخواست تاخیر موت..... ۶۱
- ۹-۴-۴ درخواست رجعت..... ۶۹
- ۱-۹-۴-۴ چند نکته درباره رجعت..... ۶۳
- ۱-۱-۹-۴-۴ وجوه تمایز رجعت با تناسخ..... ۶۳
- ۲-۱-۹-۴-۴ دلیل رجعت..... ۶۳
- ۳-۱-۹-۴-۴ قرآن کریم و مسئله رجعت..... ۶۴
- ۱-۳-۱-۹-۴-۴ آیه استجاب دعای ایوب (ع)..... ۷۳
- ۲-۳-۱-۹-۴-۴ آیه اماته و احیاء دوم..... ۶۵
- ۳-۳-۱-۹-۴-۴ آیه تحریم رجعت هلاک شدگان به عذاب الهی..... ۶۶

۶۷	..... ۱۰-۴-۴ تشابه برزخ با دوران خواب
۶۷	..... ۱۱-۴-۴ بی‌توجهی به برزخ پس از زنده شدن
۶۷	..... ۱۲-۴-۴ تاریخ برپایی قیامت (براساس احساس انسان‌ها در آن روز)
۶۹	..... ۱۳-۴-۴ زمان در برزخ
۷۹	..... نتیجه‌گیری

## فصل پنجم: انسان در عالم آخرت

۷۲	..... ۱-۵ مقدمه
۷۲	..... ۲-۵ معنای لغوی و اصطلاحی آخرت
۷۳	..... ۳-۵ مراحل قیامت
۷۳	..... ۱-۳-۵ مرحله نخست
۷۳	..... ۲-۳-۵ مرحله دوم
۷۴	..... ۴-۵ دامنه حوادث قیامت
۷۷	..... ۱-۴-۵ مرحله نخست واقعه قیامت
۷۷	..... ۱-۱-۴-۵ حادثه قیامت
۷۸	..... ۲-۱-۴-۵ بازسازی زمین و بدن‌ها
۷۹	..... ۳-۱-۴-۵ بازسازی بدن‌ها یا معاد جسمانی
۸۰	..... ۴-۱-۴-۵ کیفیت رجعت انسان در قیامت
۸۲	..... ۲-۴-۵ مرحله دوم قیامت (زنده شدن همگانی)
۸۲	..... ۱-۲-۴-۵ نفخ صور دوم

- ۸۲.....۲-۲-۴-۵ قیام همگانی.....
- ۹۴.....۳-۲-۴-۵ روشن شدن زمین.....
- ۸۳.....۴-۲-۴-۵ قرار دادن کتاب.....
- ۸۴.....۱-۴-۲-۴-۵ نامه اعمال.....
- ۸۶.....۱-۱-۴-۲-۴-۵ چگونگی تنظیم پرونده اعمال.....
- ۸۷.....۲-۱-۴-۲-۴-۵ نحوه ارائه پرونده اعمال.....
- ۸۸.....۱-۲-۱-۴-۲-۴-۵ حضور پیامبران  $\beta$  و شاهدان.....
- ۸۹.....۱-۱-۲-۱-۴-۲-۴-۵ خداوند متعال.....
- ۸۹.....۲-۱-۲-۱-۴-۲-۴-۵ انبیاء  $\beta$  و اولیای الهی.....
- ۹۰.....۳-۱-۲-۱-۴-۲-۴-۵ ملائکه.....
- ۹۰.....۴-۱-۲-۱-۴-۲-۴-۵ زمین یا مکان انجام عمل.....
- ۹۱.....۵-۱-۲-۱-۴-۲-۴-۵ خود انسان.....
- ۹۱.....۶-۱-۲-۱-۴-۲-۴-۵ اعضا و جوارح انسان.....
- ۹۱.....۵-۲-۴-۵ قضاوت بر حق و به دور از ستم.....
- ۹۴.....۶-۲-۴-۵ بازپرداخت اعمال.....
- ۹۴.....۱-۶-۲-۴-۵ چگونگی بازپرداخت اعمال.....
- ۹۶.....۵-۵ اعراف.....
- ۹۶.....۱-۵-۵ معنای اعراف.....
- ۹۶.....۲-۵-۵ اعراف در آیات.....
- ۹۹.....۳-۵-۵ برخورد مومنان و منافقان.....
- ۱۰۱.....۴-۵-۵ انتظار پرواز یا عذاب.....

- ۵-۶ روانه شدن به سوی بهشت یا جهنم..... ۱۰۱
- ۵-۷ افکندن جهنمیان در جهنم..... ۱۰۳
- ۵-۷-۱ لحظه ورود جهنمیان..... ۱۰۳
- ۵-۸ لحظه ورود بهشتیان..... ۱۰۵
- ۵-۹ وضعیت بهشت و جهنم..... ۱۰۶
- ۵-۹-۱ جهنم و عذاب‌های آن..... ۱۰۷
- ۵-۹-۱-۱ عذاب‌های جسمانی..... ۱۰۷
- ۵-۹-۱-۱-۱ غذا..... ۱۰۷
- ۵-۹-۱-۲ آشامیدنی..... ۱۰۸
- ۵-۹-۱-۳ سایه‌ای از دود..... ۱۰۸
- ۵-۹-۱-۴ تنگی مکان..... ۱۰۸
- ۵-۹-۱-۵ محدودیت..... ۱۰۸
- ۵-۹-۱-۶ چهره نازیبیا..... ۱۰۹
- ۵-۹-۱-۷ لباس..... ۱۰۹
- ۵-۹-۲ عذاب‌های روحی و روانی..... ۱۰۹
- ۵-۹-۲-۱ برخورد منفی و شدید فرشتگان..... ۱۰۹
- ۵-۹-۲-۲ تخفیف نداشتن عذاب..... ۱۱۰
- ۵-۹-۲-۳ درگیری جهنمیان با یکدیگر..... ۱۱۰
- ۵-۹-۲-۴ درگیری با شیاطین..... ۱۱۰
- ۵-۹-۲-۴ حجاب از پروردگار..... ۱۱۱
- ۵-۹-۲ بهشت و نعمت‌های آن..... ۱۱۱

- ۱۱۲.....۱-۲-۹-۵ نعمت‌های مادی و جسمانی.....
- ۱۱۲.....۱-۱-۲-۹-۵ میوه‌ها و خوراکی‌ها.....
- ۱۱۲.....۲-۱-۲-۹-۵ آشامیدنی‌ها.....
- ۱۱۳.....۳-۱-۲-۹-۵ لباس‌ها.....
- ۱۱۳.....۴-۱-۲-۹-۵ تکیه گاه‌ها.....
- ۱۱۳.....۵-۱-۲-۹-۵ جایگاهی امن به دور از رنج و اندوه.....
- ۱۱۳.....۶-۱-۲-۹-۵ همسران پاکیزه.....
- ۱۱۴.....۶-۱-۲-۹-۵ باغ‌ها.....
- ۱۱۴.....۲-۲-۹-۵ نعمت‌های معنوی.....
- ۱۱۴.....نتیجه گیری.....

## فصل ششم: نتیجه گیری، بحث و پیشنهادات

- ۱۱۷.....۱-۶ مقدمه.....
- ۱۱۷.....۲-۶ نتیجه گیری.....
- ۱۱۹.....۳-۶ پیشنهادات.....
- ۱۳۱.....کتابنامه.....



# فصل اول : کلیات

## ۱-۱ مقدمه

{كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ} (بقره/۲۸): چگونه به خدا کفر می‌ورزید درحالی‌که شما میت بودید پس خدا شما را زنده کرد سپس می‌میراند سپس زنده می‌کند و سپس به سوی او بازگردانده می‌شوید.

قرآن کریم معجزه‌ی جاویدان و سند نبوت پیامبر اکرم K است که با گذشت زمان نه تنها دستخوش زوال، دگرگونی و کهنگی نشده بلکه روز به روز بر طراوت و شادابی آن افزوده می‌شود. این کتاب آسمانی در بردارنده‌ی معارف عمیق و حقایق ناب بی‌حد و حصری است که در غیر آن یافت نمی‌شود.

با آغاز نزول قرآن کریم، پیامبر اکرم K و پس از رحلت ایشان، ائمه معصومین B عهده‌دار بیان این حقایق و معارف بودند که طالبان علم و حقیقت را از سرچشمه‌ی آن سیراب کرده و از علوم لدنی خود بهره‌مند و پاسخ‌هایی متناسب با سطح درک مخاطبان می‌دادند.

به تأسی از آن بزرگواران، بسیاری از علما و دانشمندان و بزرگان دین نیز در اعصار و قرون گذشته تمام تلاش خود را صرف تدبر و تأمل در قرآن نموده و هر یک از آنان گوشه‌ای از حقایق این اقیانوس بی‌کران علوم و معارف را به فراخور درک و فهم، توانمندی و شایستگی‌های خود دریافته و برای مردم بیان داشتند.

نکته‌ی قابل‌توجه اظهار عجز این بزرگان در برابر عظمت، گستردگی و عمق معارف قرآن کریم می‌باشد که خاضعانه در برابر آن سرتسلیم فرود آورده‌اند.

پژوهش حاضر، متاعی است قلیل و بضاعتی مزجانه در پیشگاه با عظمت قرآن کریم که تنها به بخش کوچکی از معارف عمیق آن یعنی عوالم وجودی انسان اشاره دارد.

## ۱-۲ عنوان

بررسی عوالم وجودی انسان از منظر قرآن کریم

## ۱-۳ بیان مسأله

قرآن کریم کتاب هدایت انسان‌ها به سوی خدا و تضمین-کننده‌ی سعادت بشری است. {إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ ... } (اسراء/۹) : این قرآن به راهی که استوارترین راه هاست، هدایت می‌کند. از آنجایی که مخاطب اصلی این کتاب آسمانی، انسان‌ها هستند: {إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ} (زمر/۴۱): «ما این کتاب (آسمانی) را برای مردم بحق بر تو نازل کردیم.» درباره‌ی انسان، جایگاه و حالات وجودی وی سخن بسیاری به میان آمده است.

قرآن کریم بر خلاف مکاتب مادی، که برای انسان نشئه‌ای جز همین دوره‌ی چند روزه‌ی دنیا قائل نیستند، انسان را موجودی می‌داند که قبل از دنیا وجود داشته، بر وحدانیت خدای سبحان گواهی داده و امانتی عظیم را قبول کرده است. سپس قدم در عرصه‌ی کوهی خاکی نهاده تا در دومین و مهم‌ترین دوره‌ی وجودی خود یعنی زندگانی دنیوی در معرض ابتلاء و آزمایش قرار گرفته و در سایه‌ی همین امتحان الهی سعادت یا شقاوت ابدی خود را رقم بزند. آدمی همزمان با فرا رسیدن مرگ و با عبور از دنیا قدم در عالم برزخ نهاده و در نهایت رهسپار آخرت خواهد شد تا در روز قیامت به سزای اعمال صالح و طالح خود برسد.

بنا به تصریح قرآن کریم همه‌ی انسان‌ها این چهار دوره‌ی وجودی را در دو حالت موت (دوره‌ی قبل از دنیا - دوره‌ی بعد از دنیا) و حیات (دوره‌ی دنیا - دوره‌ی آخرت) سپری می‌کنند که البته اولیای الهی و مقتولان فی-سبیل الله استثنا بوده و در برزخ نیز زنده هستند. {وَأَلَّا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ} (آل عمران/۱۶۹): (ای پیامبر) هرگز گمان مبر کسانی که در راه خدا کشته شدند، مردگانند بلکه آنان زنده‌اند، و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند.

پژوهش حاضر ابتدا چهار دوره‌ی وجودی انسان را با استناد به آیه ۲۸ سوره مبارکه «بقره» اثبات کرده و سپس با اشاره به حالات وجودی انسان در این دوران، بیان تفاوت میان آن دو و اثبات معاد جسمانی، به بررسی و تشریح ویژگی‌ها و اتفاقات هریک از عوالم فوق می‌پردازد.

## ۱-۴ سؤالات تحقیق

- ۱- عوالم وجودی انسان از منظر قرآن کریم کدامند؟
- ۲- حالت‌های وجودی انسان در این عوالم چگونه است؟
- ۳- تفاوت بین موت و حیات چیست؟

- ۴- عالم «ذر» به چه معناست و چه ویژگی‌هایی دارد؟  
 ۵- هدف از ورود انسان به زندگی دنیا چه بوده است؟  
 ۶- در عالم برزخ و قیامت چه اتفاقاتی برای انسان رخ می‌دهد؟

### ۱-۵ اهداف تحقیق

- ۱- آشنایی با عوامل وجودی انسان از نگاه قرآن کریم
- ۲- تبیین حالات وجودی انسان در این دوران
- ۳- بررسی تفاوت بین موت و حیات
- ۴- آشنایی با معنای عالم «ذر» و ویژگی‌های آن
- ۵- تبیین هدف از ورود انسان به زندگی دنیا
- ۶- آشنایی با روند اتفاقاتی که در عالم برزخ و قیامت بر انسان می‌گذرد.

### ۱-۶ ضرورت و اهمیت تحقیق

پیامبر اکرم  $\text{K}$  و ائمه معصومین  $\beta$  در طول حیات پربار خودشان در زمان‌ها، مکان‌ها و مناسبت‌های مختلف و بر حسب ضرورت و نیاز مردم، دستورات و توصیه‌هایی را به - طور مستقیم یا غیرمستقیم به ایشان می‌فرمودند، این سفارش‌ها که از منبع وحی سرچشمه و الهام گرفته و خطا و اشتباه را در آن راهی نیست، در صورت بکارگیری صحیح و بجا توسط افراد جامعه‌ی بشری، سعادت و رستگاری دینی و دنیوی آنان را چه در بعد فردی و چه در بعد اجتماعی تضمین کرده و رضایت و خشنودی خداوند سبحان را به دنبال خواهد داشت.

از جمله سخنان گهربار ایشان حدیثی است که امیرمومنان  $\gamma$  در اشاره به جایگاه انسان و اثرگذار بودن بینش آنان در نحوه‌ی زندگی دنیوی‌شان فرموده است: «رَجِمَ اللهُ إِمْرًا عَلمَ مِنْ أَيْنَ وَ فِى أَيْنَ وَ إِلَى أَيْنَ»: (فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ج ۱، ص ۱۱۶): خدا رحمت کند بنده‌ای را که بداند از کجا آمده، در کجاست و به کجا خواهد رفت.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود حضرت علی  $\gamma$  در این روایت، مردم را به صورت غیرمستقیم تشویق و ترغیب نموده است که نسبت به جایگاه خودشان در عالم هستی، عوامل قبل و پس از آن شناخت و معرفت لازم را بدست بیاورند تا در سایه‌ی این معرفت و بینش حاصل از آن مشمول رحمت الهی واقع شوند. لذا برماست تا با عمل به این مهم، به توصیه‌ی آن حضرت  $\gamma$  جامه‌ی عمل پوشانده و خود را مشمول الطاف بی‌کران الهی سازیم.